

GÜLGÜN ÜÇEL-AYBET
Osmanlı Ordusu
(1530-1699)

GÜLGÜN ÜÇEL-AYBET Kadıköy'de 1943 yılında doğan Gülgün Üçel, İstanbul Üniversitesi'nden lisans ve doktora diplomaları aldı. Londra, Edinburgh ve Glasgow üniversitelerinde tarih ve sanat tarihi dalında yüksek lisans kurlarına devam etti. İstanbul Robert College, Ege Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevlerinde bulundu. Osmanlı sosyal, kültürel ve ekonomik tarihi, Osmanlı Devleti ve hukuki, askerî kurumları, Avrupa'nın sosyal ve kültürel tarihi, uygarlık tarihi, sanat tarihi ve tıp tarihi alanlarında eserleri ve makaleleri vardır. Gülgün Üçel-Aybet, 1984'ten beri Osmanlı ve Osmanlı Öncesi İncelemeleri Kurumu (CIEPO) üyesidir. Yazarın *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, (İletişim Yayınları, 2003) başlıklı bir kitabı daha bulunmaktadır.

İletişim Yayınları 1517 • Tarih Dizisi 63

ISBN-13: 978-975-05-0796-0

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

EDITÖR Begüm Güzel - Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

KAPAK GRAVÜRÜ Osmanlı Ordugâhı: Kıbrıs Fatihî Lala Mustafa Paşa'nın Doğu seferi sırasında (29 Temmuz-22 Eylül 1579) Kars önlerinde ordugâh (*Minyatürlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, Namık Açıkgoz)

UYGULAMA Nurgül Şimşek

DÜZELTİ Siyami Kuzu

DİZİN Ekrem Buğra Büte

BASKI ve CILT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÜLGÜN ÜÇEL-AYBET
Avrupalı Seyyahların Gözüyle
Osmanlı Ordusu
(1530-1699)

i l e t i ŝ i m

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
YENİÇERİ OCAĞI	19
KURULUŞU	19
DEVŞİRME SİSTEMİ VE OSMANLI DEVLETİNİN İDARİ POLİTİKASINDAKİ YERİ	24
Osmanlı idari politikasına göre devşirme sistemi neden gerekli olmuştur?	26
DEVŞİRME SİSTEMİNİN OSMANLI DEVLETİNDE UYGULANMASI VE NEDENLERİ	40
ACEMİ OCAĞI: ACEMİ OĞLANLAR (YENİÇERİ ADAYLARI)	51
Askere alınmaları ve yetiştirilmeleri	51
Acemi oğlanların Acemi Ocağı'nda askerî eğitime başlamaları	64
Acemi oğlanların kışlaları (odaları)	66
Maaşları	67
Giysileri	68
Acemi oğlanların subayları ve disiplini	69
Acemi oğlanların hizmetleri	72
Sayıları	78
Yeniçeri Ocağı'na alınmaları	79
Acemi oğlanların aileleri ile ilişkileri	82
Acemi Ocağı temel kurallarının uygulamadan kalkması	83
YENİÇERİLER	87
KAPIKULU SİPAHİLERİ	173

OSMANLI MERKEZ ORDUSUNUN DİĞER ASKERİ BİRLİKLERİ.....	194
Cebeci, topçu, top arabacı, lağımıcı	194

İKİNCİ BÖLÜM

EYALET ORDUSU	209
TIMARLI SİPAHİ	209
Giriş.....	209
Tımarlı sipahi sınıfı.....	221
Tımarlı sipahinin disiplini ve kuralı	224
Tımarlı sipahinin barışta görevi	225
Tımarlı sipahilerin sayısı	229
Tımarlı sipahi rütbeleri.....	239
Tımarlı sipahi maaşları ve giyimleri.....	243
Tımarlı sipahi veraseti	249
Tımarlı sipahi sınıfının bozulması.....	250
EYALETLERDE ŞEHİR GARNİZONLARI	256
Sayda beylerbeyliği garnizonu.....	257
Şam beylerbeyliği garnizonu	262
Erzurum beylerbeyi garnizonu.....	270
Trabzon şehri garnizonu	273
Buda şehri garnizonu	275
Mısır beylerbeyi garnizonu	279
Cezayir Beylerbeyliği garnizonu	287
KALELER VE KALE MUHAFIZLARI	298
Kalelerin güvenlik ve iskân bakımından kullanımı, kale askerinin görevi.....	298
Sınırların ve stratejik bölgelerin savunma sistemine göre kaleler	308
KAPUDANLIK	314
DİĞER ASKERİ BİRLİKLER	316
Müsellem	316
Akıncılar	317
Cerahor	321
Azap	321
Martolos.....	324
Canbaz	326
Yörük.....	326
Voynuk.....	328
Derbend ve derbendçiler	331
Düzensiz askerî birlikler.....	332

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA YARDIMCI KUVVETLER 339

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞTA ORDU 351

16. VE 17. YÜZYILLARDA AVRUPA'DA VE ORTADOĞU'DA

OSMANLI DEVLETİNİN ASKERİ HAREKÂTININ SİYASİ NEDENLERİ .. 351

Avrupa'da Osmanlı askerî harekâtının siyasi nedenleri 352

Ortadoğu'da osmanlı ordusunun seferlerinin siyasi nedenleri 372

SEFER HAZIRLIĞI 386

Savaş ilânı: Mektup ve beylerbeylerine sefere çağrı emri 386

Sefer giderleri ve giderlerin karşılandığı mali kaynaklar 389

Sefer için ordu hizmetinde görevlendirilen
siviller ve askere alınmaları 403

Osmanlı ordusunun sefere çıkışı ve sefer alayı 408

SEFER YÜRÜYÜŞÜ 420

Sefer güzergâhı 420

Sefer yürüyüşü sırasında yapılan askerî, mali ve diplomatik işler . 430

Sefer yürüyüşü sırasında askerin disiplini 434

Sefer yürüyüşü sırasında alınan kaleler ve onarımı,
kılavuzlar ve casuslar 437

Sefer yürüyüşünün işe, iklim ve çevre şartlarına göre düzeni 442

ORDUGÂH 445

Otağ ve çadırlar 445

Askerlerin kaldığı koğuşlar 452

Ordugâhta temizlik ve düzen 452

Mahkeme, devriyeler ve nöbet 453

Ordugâhın çevresi ve korunması 455

İtfaiye ve hastane 456

Ordugâhta askerin işesi 456

Askerler ve subayların sosyal ilişkileri 460

Ordugâhta bayram 462

Ordugâhta ibadet 465

Ölen askerin parası ve eşyası 466

Ordugâhta genel toplantı (içtima) 467

SAVAŞ 468

Giriş 468

Ordunun genel sayısı 471

Osmanlı ordusunda kullanılan silahlar 475

Meydan savaşı ve kuşatma savaşları 479

SONUÇLAR	523
Ordunun güvenlik görevi ve devletin adalet ilkesi	523
Askerlik görevi	527
Askerî kurumlarda "ocak"	529
Devşirme sisteminin ve Yeniçeri Ocağı'nın özgünlüğü	530
Dünya uygarlık tarihinde Osmanlı ordusu ve Osmanlı devletçiliğinin yeri	533
Yeniçeri Ocağı'nın siyasi ve ekonomik ayrıcalığı	539
Sekban ve seymen	542
Tımarlı sipahi teşkilatının devlet bütçesi için önemi	544
Tımar sisteminin özgünlüğü	545
Tımar sisteminde sipahi ve köylünün görevi ve yetkisi	547
Osmanlı ordusunun savaş taktikleri ve silahları	550
Seferde sivil halk	551
Seferde kale onarımı	552
Osmanlı ordusu ve kurumlarının Batı'ya açık olması	553
 Osmanlı Ordusunda Kullanılan Silahlar ve Başlıklar	 561
 KAYNAKÇA	 578
DİZİN	589

ÖNSÖZ

Bu kitap, Osmanlı ordusunun kurumlarını, savaşta ve barıştaki işlevini ve Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetine göre nasıl yapılandırıldığını incelemektedir.

Kitap, savaşın ve ordugâhın içinde bulunmuş olan görgü tanıklarının gözlemlerinden, Osmanlı arşivleri ve belgelerinden hareketle Osmanlı ordusunun kuruluşu, gelişmesi ve bozulmasına kadar her safhada askerin, kumandanların ve ordunun savaşta ve barışta, şehirlerde ve eyaletlerdeki durumunu ve devletin askerî, sosyal ve ekonomik politikası ile birlikte ele alan ilk çalışmadır.

Günümüze kadar ihmal edilmiş bir araştırma alanı olarak kalan Osmanlı Devleti'nin askerî kurumları ve işlevi, bu kitapta bilinmeyen özellikleri ile incelendi ve dikkat çekici sonuçlar ortaya çıktı. Ordunun ilginç ve bilinmeyen yanları, görgü tanıklarının notlarından da yararlanarak araştırıldı.

Kitap, 1970'lerde doktora tezimi yazarken ayrı bir proje olarak tasarladığım geniş kapsamlı bir araştırmanın ürünüdür.

Eserin, Osmanlı tarihi ve askerî tarih araştırmalarında yapılacak yayınlar için iyi bir ilham kaynağı olacağı gibi bu alandaki önemli bir boşluğu da dolduracağı kanısındayım.

Osmanlı ordusunun yapısı ve işlevi üzerine bir araştırma ça-

lışması için Osmanlı ordusunu Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyaseti ile birlikte incelemek gerekir.

Çünkü, Osmanlı ordusunun yapısı ve görevi, kurum olarak teşkilatı Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir.

Bu kitap, Osmanlı ordusunu incelerken Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinin, Osmanlı maliye ve ekonomisinin, devrin önemli siyasi olaylarının olumlu ve olumsuz etkilerini ve buna bağlı olarak ordunun işlevi ve teşkilatında ortaya çıkan değişimleri ortaya koyar.

Osmanlı ordusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu stratejik ve coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'da ve Doğu Avrupa'da hedeflediği ve uyguladığı dış siyasetin temel gücü ve otoritesini oluşturmuştur.

Başka bir deyimle Osmanlı ordusu, Osmanlı Devleti'nin dış siyasetini uygulamakta kullandığı güçlü bir araçtır.

15. yüzyılda Floransalı devlet adamı Machiavelli bu iktidarı/gücü *Hükümdar* (Prens) adlı eserinde incelemiştir. Buna göre güçlü bir hükümdar veya devlet, güçlü bir orduya sahip olmalıdır. Devlet gücünü ancak güçlü bir ordu ile kazanır ve korur.

Machiavelli, 1453'te İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in kurduğu merkezî devleti ve ordusunu örnek gösterir. Ona göre Avrupa'da yeniçağın ilk merkezî devleti ve ordusu budur. Osmanlı kaynaklarında buna benzer bir ifade vardır: "Ordu sultanın kılıcıdır".

Osmanlı Devleti'nin izlediği ve uyguladığı dış siyaset, II. Mehmed'in (Fatih) hükümdarlığı devrinden 17. yüzyıl sonlarına kadar hiç değişmemiştir.

Bu siyasete göre Osmanlı Devleti, Doğu Avrupa'da ve Ortadoğu'da barış ve istikrarı sağlamayı ve korumayı amaçlamıştır.

16. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl sonlarına kadar doğuda İran ve batıda Avusturya'ya karşı yapılan Osmanlı askerî seferleri çoğu zaman Osmanlı ordusunun kazandığı zaferlerle sonuçlanmış olmasına rağmen fetih amaçlı değildir. Bu askerî seferler bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanmasından sonra bir barış antlaşması ile tamamlanırdı.

Yapılan barış antlaşmalarında onaylanan şartlar genelde hep aynıdır. Buna göre bölgede stratejik mevkiiler Osmanlı Devleti'ne ait olmalıdır ve buralarda yerleştirilen Osmanlı garnizonları ile bölgede barış ve asayiş sağlanacaktır.

Osmanlı ordusunun seferlerinin diğer bir amacı, Ortadoğu Balkanlar'da ve Doğu Avrupa'daki Osmanlı eyaletlerinde asayiş ve istikrarın korunması için devlet otoritesinin gösterilmesidir.

Ordunun sefer yürüyüşü sırasında geçtiği ve konakladığı eyaletlerde haydutlara, terör faaliyetlerine yönelik gruplara, imparatorluğun sınır bölgelerindeki yabancı ülkelerin askerî kuvvetlerine karşı Osmanlı askerî gücünün üstünlüğü gösterilir ve etkin olurdu.

Diğer taraftan görgü tanıkları, sefer yürüyüşü sırasında Osmanlı ordusunun geçtiği eyaletlerde ordunun disiplini, teşkilatı ve düzeni ile yerel ahalinin hayranlık ve güvenini kazandığını yazarlar.

Ayrıca Osmanlı ordusu, seferleri için batıda Edirne'den Polonya'ya kadar, doğuda Anadolu'dan İran'a kadar pek çok şehir civarında kışı geçirmek için "kışlak" denilen tesislerde ordugâh kurarak belli süreler kalırdı. Bu sürede bölgedeki şehirlerde, kasabalarda ve kırsal alanlarda yollar, köprüler ve binalar onarılır, hukuk ve asayişin; sosyal, kültürel ve ekonomik işlerin adaletle uygulanıp uygulanmadığı başkumandan olan hükümdar veya sadrazam yahut da serdar denilen paşa tarafından denetlenirdi.

Osmanlı ordusunun seferleri genelde stratejik kalelerin fethinden ibarettir. Fethedilen kalelere yerleştirilen garnizonlar merkezî devlet tarafından gönderilen müfettişler tarafından devamlı olarak denetlenirdi. Garnizonlarda görevliler ve erler arasında haksızlık veya yolsuzluk olasılığı önlenir, garnizon kumandanının ve subayların, yerel halkın güvenini kazanmasına ve bölgede asayişini sağlamasına önem verilirdi. Garnizon kumandanları, subayları ve erleri belli süreler içinde merkeze gönderilir ve yerlerine merkezden diğerleri atanırdı.

Bütün bunlardan maksat, imparatorluğun eyaletlerinde tarım ve ticaretin aralıksız ve mükemmel olarak işletilmesidir.

Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik gücü temelde tarım ve ticarete dayanıyordu.

İmparatorluğun Doğu eyaletlerinde Erzurum ve diğer şehirlerden geçen önemli ticaret yolları Asya'nın eski çağlardan beri büyük ticaretini Anadolu üzerinden Karadeniz'e ve buradan da Tuna yoluyla Orta Avrupa'ya bağlardı. Asya'dan gelen ticaret kervanlarının getirdiği ticari ürünler ve ham maddeler Karadeniz üzerinden Köstence'ye ve buradan da Tuna üzerinden Orta Avrupa'ya satılırdı.

Doğu Akdeniz'deki Osmanlı limanlarına Asya'nın güneybatısından ticaret kervanları ile getirilen ticari ürünler, Mısır'dan boya ve ilaç için gerekli ham madde ve bitkiler, Şam'dan hançer, silah ve ipekli kumaşlar Osmanlı limanlarından Venedik, Fransız, İngiliz ve Hollanda ticaret gemileri ile Avrupa'ya sevk edilirdi. Ayrıca bu ticaret gemileri bölgedeki Osmanlı limanlarına Avrupa'dan yapılmış eşya ve ticari ürünler taşırlardı.

Adriyatik Denizi'nde Bosna'dan Dalmaçya kıyılarına ve Dubrovnik'e ve oradan da İtalya ve diğer Avrupa ülkelerine kağıt arabaları ile sevk edilen büyükbaş hayvan, tahıl ve ham madde ticareti ile Dalmaçya kıyılarındaki tuzlalar Osmanlı Devleti'nin kontrolü altındaydı.

Osmanlı emînleri (mali memurlar) bölgedeki tuzla vergilerini ve gümrük vergilerini denetlerdi.

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı şehirlerinde, özellikle de Bursa'da önemli ticari faaliyetleri vardı. Osmanlı Devleti Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya yapılan bu geniş kapsamlı ticareti, bu bölgelerde asayiş ve güvenliği sağlamakla korurdu. Buna karşılık ticaret kervanlarından ve gemilerinden Osmanlı sınırlarında gümrük vergisi ile ticari ürünlerin alım-satımını üzerinden ticari vergiler alırdı.

Osmanlı Devleti ekonomik ve siyasi gücünü ve izlediği siyasi politikasını Osmanlı ordusunun işlevi ile gerçekleştirir ve korurdu.

Bunu İngiliz diplomat Paul Rycaut (1670, Londra) kendi sözleriyle şöyle açıklar:

“Osmanlı Devleti tamamen askerî disiplin üzerine kurulmuştur.”

Osmanlı askerî tarihinde 16. ve 17. yüzyıllarda uzun yıllar süren Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Venedik savaşları Avrupa’da ve Doğu Akdeniz’de siyasi güç dengelerinin sağlanması amacıyla yapıldı.

16. yüzyıl ortalarında Alman imparatoru V. Şarl (Charles) ile Osmanlı imparatoru Kanunî Süleyman arasında Avrupa’da güç dengesinin kurulması ve korunması amacı ile Osmanlı-Avusturya savaşları başlamıştı (esasen 1526’da Mohaç seferi ile başlar). Hükümdarlar değişse de her iki devlet arasında bu siyaset 17. yüzyıl sonlarına kadar devam etti.

Diğer taraftan Avrupa’da 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa devletleri arasında güç dengesi kurulması gayesiyle yapılan veraset ve mezhep (din) savaşları uzun yıllar sürdü. Neticede bu savaşlar savaşan ülkelerin mali ve idari kurumlarını yıprattı.

Bununla beraber 17. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı ordusu, devletin dış siyasetinin temel ilkesi olan güçler dengesini korumak adına yapılan savaşlarda ve Osmanlı eyaletlerinde güvenliğin sağlanmasında etkin ve başarılı oldu.

Osmanlı Devleti 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa’da Erdel, Eflak ve Boğdan/Buğdan gibi bölgelerin siyasi, ekonomik ve kültürel yapılarını değiştirmeden güçler dengesi siyaseti amacı doğrultusunda bu ülkeleri kontrolü altında tuttu.

Diğer taraftan Osmanlı sınırları içinde kalan Balkanlar ve Orta Avrupa ülkelerinin sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarını değiştirmeden Avrupa haritasını kısmen değiştirerek bu ülkeleri Osmanlı sınırları içinde korudu.

Karadeniz’in kuzey kıyılarında Kırım Hanlığı’nı Rusya’ya karşı tampon devlet olarak tuttu. Rusların Karadeniz’e açılmasını önledi. Asya’dan Erzurum’a, Erzurum’dan Trabzon’a ve Karadeniz’in batı kıyısında İsakçı’dan Tuna Nehri yoluyla Avrupa’ya kadar eski ve büyük İpek Yolu ticaretini teşvik etti ve korudu. Bunun için Kırım’ın kuzeydoğusunda Azak ve civarındaki kalelerde yeniçeri garnizonları kurdu. Kuzeyden gelecek Kazak ve Rus akınlarını önledi.

Erdel, Buğdan ve Eflak ülkeleri Osmanlı kontrolü altında tutulduğundan bu ülkeler Osmanlı ordusunun askerî desteğini aldı. Böylelikle bu ülkeler bu devirde geniş topraklara sahip ve güçlü olan Polonya'nın ve 17. yüzyıl başlarından beri Avrupa'nın ilk modern düzenli ordusuna sahip İsveç'in saldırılarına karşı Osmanlı sınırlarını ve Orta Avrupa'yı tampon devlet olarak korudu. Ayrıca Alman İmparatorluğu'nun Tuna ve Karadeniz egemenliğini önledi. Osmanlı Devleti, Venedik Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik gücünü sınırlamak amacı ile Akdeniz'de askerî üslerini ve donanmasını savaşlarla yıpratırken ticaretteki becerisinden dolayı Akdeniz'deki Osmanlı limanlarında ticaretini engellemedi.

Ayrıca, İngiliz, Fransız ve Hollanda ticaret gemilerinin bu limanlarda serbestçe ticaret yapmasını teşvik etti. Böylelikle, Asya'dan kervanlarla Şam'a, Halep'e ve Kahire'ye ulaşan eski ve büyük ticareti kalkındırdı. Venedik, Fransız ve İngiliz ticaret gemileri ile bu büyük ticaretin Avrupa'ya bağlanmasını sağladı.

Osmanlı Devleti, Akdeniz'de, Karadeniz'de ve Orta Avrupa'da ticareti ve tüccarları korumak amacı ile Osmanlı liman şehirlerinde ve eski ticaret merkezleri olan Şam'da ve Halep'te garnizonlar, Tuna Nehri boylarında "kapudanlıklar" kurdu.

Osmanlı ordusu barıştaki görevi ile, Osmanlı Devleti'nin adalet ilkesinin yerine getirilmesinde devlet otoritesinin iki temel gücünden biri idi. Hukuk kurumu diğer temel güçtü. Esasen her iki kurum adaletin uygulanmasında görev bakımından iş birliği içindeydi. Osmanlı idari geleneğine göre şehirlerde subaşı-kadı, kırsal bölgelerde sancakbeyi-kadı adalet ve asayişini korurlardı.

16. ve 17. yüzyıllarda tımarlı sipahiler eyaletlerin köy ve kasabalarında, yeniçeriler şehirlerde güvenlikten sorumluydular.

Osmanlılar yeniçağın ilk merkezî devlet sistemini II. Mehmed devrinde kurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin sosyal ve idari politikası bu sistemin kalıcı ve güçlü olmasını amaçladığı için bu alanlarda sağlam ve mükemmel kurumlara dayanmaktaydı.

Osmanlılar İslam devletçiliği esaslarını bu çerçevede içinde uy-

gulamışlardır. Bu bakımdan Osmanlı devletçiliği ortaçağ İslam devletçiliğinden çok farklıdır. Osmanlı merkezî devlet sisteminin temel kurumları İslam devletçiliği esaslarına bağlı olmakla beraber merkezî devletin gücünü, otoritesini ve kalıcılığını korurdu. Bu iki temel kurum hukuk ve ordudur. İslam devletçiliği esaslarına bağlı oldukları için her iki kurum aynı zamanda teokratik bir özellik taşırdı.

Osmanlı Devleti, İslam hukukunu esas almakla beraber merkezî devleti güçlendiren kanunname ve yasak-namelerle modern ve merkezî bir devlet hukukunu kurmuştur.

İslam hukukuna göre devletin iki büyük görevi vardır: birincisi toplum için sosyal adaleti sağlamak, ikincisi İslam ülkesinin sınırlarını korumak.

Osmanlı Devleti, imparatorluğun sınırları içinde eyaletleri korumak ve yönetmek için gücünü ordudan alırdı. Toplumun refah ve güvenliği hukuki ve askerî kurumların devlet kanunlarını uygulaması ile sağlanırdı ve köy, kasaba ve şehir sakinlerinin hukuki, ekonomik ve sosyal hakları korunurdu.

Osmanlı tımarlı sipahileri eyaletlerdeki köy ve kasabalarda, yeniçerilerin bir kısmı da şehirlerde asayişin korunmasından sorumluydu. İmparatorluğun başkenti İstanbul'un asayişi için yeniçeri ağası ve subaşı görevliydi. 16. ve 17. yüzyıllarda subaşının görevi rütbece kadıdan sonra gelirdi.¹

Bu devirde yeniçeriler ve tımarlı sipahiler güvenlikten sorumlu oldukları için savaş zamanı bu askerî kuvvetlerin hepsi cepheye sevk edilmezdi, ancak üçte biri savaşa gönderilirdi.

Bunların çoğu köy ve kasabalarda asayiş ve güvenliği korur, ekonomik ve idari işlerin düzenle yapılmasını sağlardı.

Eyaletlerde reyanın köy ve kasabalarda tarım, madencilik, ticaret ve el sanatları yaparak geçimini sağlaması, vergilerin adaletle toplanması ve ekonomik, sosyal hakların korunması için Osmanlı Devleti'nin koyduğu kanunların uygulanmasında devleti temsil eden tek otorite tımarlı sipahi idi. Bu nedenle tımarlı sipahinin askerî ve idari görevi eşit ağırlıktadır.

1 Türk tarihinde Oğuzlarda "su", ordu anlamına gelirdi. Subaşı ordu kumandandıydı.

Yeniçerilerin şehir yaşamında önemi vardı. Şehirde asayiş ve düzeni bozanların cezalandırılması, fiyatların kontrolü (devletin koyduğu ve “narh” denilen sabit fiyatlar), çarşılarda satılan yiyecek ve eşyaların kalitesi ve ağırlık ve uzunluk ölçülerinin ve dolayısıyla esnafın denetimi, rehberlik ve bekçilik gibi işler yeniçeriler tarafından yapılırdı.

Günümüze kadar Osmanlı ordusuna dair pek az inceleme yapılmıştır. Yapılan birkaç yayında ordu kurumunun bir kısmı ve savaş giderleri hakkında arşiv belgelerinden aktarma veya tıpkıbasımlardan ileri gidilememiştir.

Diğer taraftan kaynak eserler Osmanlı arşivleri ve bu devirlerde yazılmış Osmanlı kronikleridir. Kroniklerin bir kısmı ordunun başkumandanı olan padişahın veya sadrazamın yaptıkları seferleri veya fetihleri anlatan eserlerdir. Bu tür eserler genelde başkumandan padişahın ismi ile adlandırılmıştır; “Selim-name”, “Süleyman-name” vb. Gazavat-nameler, fetih-nameler de bunlar arasındadır.

Devrin Osmanlı tarihçilerinden Neşrî, Muhiy Çelebi, Silahdar Fındıklılı Mehmed, Selanikî, Hoca Saadettin Efendi ve diğerlerinin eserlerinde olaylar kısa ve öz yazılır; köprüler, yollar, seferde yapılan işler anlatılır fakat, askerin iâşesi, ordugâhın yapısı, askerin disiplini, savaşta orduya katılan birliklerin kesin mevcudu, lağımçılık ve istihkâm hakkında pek az bilgi verilir. Bu devir Osmanlı görgü tanıklarından Matrakçı Nasuh ve Celâlzade Mustafa buldukları seferlerin tarihini yazarken edebî bir dil kullanmışlardır. Örneğin “renkli ve çok süslü çadırlar kuruldu” gibi ifadelerle ordugâhın içindeki otağ ve çadırlardan bahsederken ne renk olduğunu, kaç tane olduğunu, plan ve yapılarını belirtmezler.

Osmanlı arşivlerinde askerî birliklere dair önemli bilgiler vardır. Bununla beraber yalnız Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak bir Osmanlı askerî tarihi yazılamaz. Diğer arşiv malzemeleri arasında sefer “ruznâmçe”lerinde sadece sefer hazinesinin genel giderleri ve gelirleri yazılıdır. Yeniçeri tüzüğüne dair yazılmış ve “kanunname” denilen kitaplar yeniçeri teşkilatını anlatır.

Kitabı yazarken yaptığım araştırma ve çalışmalarım sırasında bugüne kadar incelenmemiş kaynakları buldum ve bu kaynaklarda verilmiş olan ve şimdiye kadar dikkate alınmamış bilgilerden yararlandım.

İncelediğim ender kaynaklardan biri *Tarih-i Muteber* adı ile bilinen eserdir. Bu eserin Türkiye'deki nüshası eksiktir (Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, No. 214).

Paris'te 1835'te yayımlanmış olan (tıpkıbasım) nüshasından yararlandım. 1835 Paris baskısı tam olarak basılmıştır ve 92 sayfadır. Eseri, Kandiya Savaşı'nda 1669 yılı kuşatmasını ve fethini anlatan ve Serdar Fazıl Ahmed Paşa'nın kâtibi olan Mühürdar Hasan Ağa kaleme almıştır.

Bu konuda diğer önemli bir eser 1666-1669 yılları Kandiya kuşatmasını anlatan isimsiz bir Osmanlı kaynağıdır. *Köprülü zâde Vezir-i Âzam ve Serdar-ı Ekrem Fazıl Ahmed Paşa Hazretlerinin üç senelik Tarihi* başlığını taşır.

Belgesel nitelikte nadir bir eser I. Ahmed (1603-1617) devrinde yazılmış olan ve yazarı bilinmeyen bir yeniçeri tüzüğüdür. Diğerleri gibi bunun da adı "kanunname"dir. İçinde Yeniçeri Ocağı'nın bölüklerine dair yeni düzenlemeler önerilmiştir. Diğer 17. yüzyıl "tüzüklerinde" bu tür düzenlemeler ve öneriler yoktur. Bu "kanunname"nin daha önceki araştırmacılar tarafından incelendiğine ve kaynak olarak değerlendirildiğine araştırmalarım sırasında rastlamadım. Kitapta bu kanunname önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiş bulunuyor.

İncelediğim Osmanlı kaynakları arasında Mehmed Halife'nin *Tarih-i Gülmanî* adlı eserinde Varat ve Uyvar kalelerinin kuşatma savaşları, sivil halkın durumu, lağımçılık ve mayınlara dair önemli bilgiler vardır. Eser Kâmil Su tarafından bugünkü dile yayımlandı.

Ayrıca, Christine Woodhead'in kısmen yayımladığı Talik-i zâde'nin *Şehnâme-i Hümayun* adlı eseri iyi bir kaynaktır.

Avrupalı görgü tanıklarından Marsigli'nin eseri *Stato Militare Dell Impero Ottomano (L'état militaire de l'empire ottoman)* ordunun genel yapısını ele alır. Marsigli, Salankamen'de Osmanlı ordugâhında bulunuyordu.

İngiliz diplomat Paul Rycaut, 1665'te Belgrad'da Osmanlı ordugâhındaydı. Ordugâha ve askerlere ait gözlemlerini iyi değerlendirmiş ve ayrıntılı bilgi vermiştir. Eseri *The Present State of the Ottoman Empire* adı ile 1670'te Londra'da yayımlandı.

Gözlemlerini en iyi değerlendiren görgü tanıklarından biri olan Guillatière, 1669 yılında Kandiya kuşatması sırasında Osmanlı ordusunda “cebeci” ve lağımcılar arasında savaşa katıldı. Eseri *An Account of A Late Voyage to Athens* adı ile İngilizce'ye tercüme edilerek 1676'da Londra'da yayımlandı.

Osmanlı askerî kuvvetlerinde 16. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl sonuna kadar siyasi ve ekonomik şartlara bağlı olarak değişimler olmuştur.

Bununla beraber 1530'lardan 17. yüzyıl sonuna kadar ordu gücünü korumuştur. Bu çalışmamı 1530-1699 yılları arasındaki zaman süreci ile sınırladım. Kitapta ilk iki bölüm eyaletlerin yönetimi ile ilgili olduğundan merkez (kapıkulu) ve eyalet (tumarlı sipahi) ordularını, son bölüm ise savaşta orduyu tümü ile inceler.

Arşiv belgeleri için başvurduğum İstanbul Başvekâlet Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve diğer kaynak eserleri incelediğim İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, İstanbul Askerî Müze Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, British Library (Londra), Glasgow Üniversitesi Kütüphanesi, Oxford Üniversitesi Kütüphanesi, İskoçya Milli Kütüphanesi ve Paris'te National Bibliothèque memurları ve müdürlerine teşekkür ederim.

Önceki kitabımda olduğu gibi bu kitabımı da yayına hazırlayan İletişim Yayınevi değerli mensuplarına en içten teşekkürlerimle...

GÜLGÜN ÜÇEL-AYBET
Caddebostan, Temmuz, 2009